

JACOB VAN CAMPEN,

DOOR

A. W. WEISSMAN.

ET heeft JACOB VAN CAMPEN niet aan roem ontbroken; toch is geen zijner tijdgenooten als zijn levensbeschrijver opgetreden. Pas HOUBRAKEN gaf in zijn „Grootte Schouburgh der Nederlantsche Kunstschilders en Kunst-schilderessen” het een en ander omtrent VAN CAMPEN, dat door JACOB CAMPO WEYERMAN werd overgenomen, en met anekdoten van meest zeer twijfelachtig gehalte opgesierd. Wij laten dat hier volgen.

„JACOB VAN KAMPEN, Heer van Ramsbroek, was een Haarlemmer van geboorte, wiens schilderwijze grootsch was en breed, zoo in zijne Historiestukken als bijzondere Beelden sterk en trots, op de manier van de kunstrijke schilders JAN BIJLAART en den beruchten BRONKHORST.

„Te Breda, in een koffijhuis, hongen weleer twee kunsttafereelen, die wij dikmaals hebben bestudeert, onder het drinken van een kopje koffij; beide deze Conterfijtzels verbeelden eene Dame, rijkclijk gejuweelt, en 'eene Harderinne, zedigjes opgeschikt, zijnde het eene geschildert bij REMBRAND VAN RIJN en het andere bij JACOB VAN KAMPEN, waarvan dan de koffijhuishouder het volgend

relaas gaf aan de gasten: „REMBRANDS groote naam stak VAN KAMPEN in de oogen, (vertelde hij) en daarom heeft hij die Harderin geschildert, die zo stemmig is toetgetakelt met een strooije Hoed op 't hoofd, waar op een Roos, het zinnebeeld van schaamte, is vastgehegt, gekleed in een stijf keurslijf, bloedrood gecouleurt en een gele bovenrok, beide forsse couleuren. Zoodra had die beroemde Bouwheer en Kunstschilder die schoone Veldnimf niet gemaakt, of hij noode alle de beste kunstkenneren en verzogt aan die Heeren, van hun oordeel te geven over dat Tafreel, die het eenpariglijk prezen en tot den Hemel toe verhieven, zeggende nooit schooner stuk van zijn hand gezien te hebben. Daarop verzogt hij hun, van de oogen voor het grootste gedeelte toe te nijpen, en dan het geheel te beschouwen; hetgeen zij deden; en daarop vroeg hij: En wat speelt nu den Meester, of is het krachtigste in dit stuk? Waar op zij zo dra niet hadden gerepliceert, het Aangezicht en de Handen: of hij sprak, daarin bestaat de kunst, Heeren, maar niet in alles te overtaanen of zwart te maken, om een Tronie of Hals te doen afsteeken, gelijk als de beroemde REMBRAND doet. Ik heb de twee couleuren uitgekijpt, die alle andere couleuren overkraaijen, en des niettegenstaande triomfeert het Hoofd van mijne Harderin en haare Handen; ook is er bloed in de wangen en handen: daar de Beelden van R. VAN RIJN er meestendeels uitzien als bloedeloze schimmen.

„Wij willen wel bekennen, dat hij ten deele gelijk had, en ten deele ongelijk; want het was waar, dat men het bloed zag spelen door de wangen van zijn bevallige Harderin, en dat alles aanvalliglijk was behandelt; maar het conterfijtsel van REMBRAND VAN RIJN was zoo krachtig en verstandig van lichten en schaduwen, en de houding had hij zoo zonderling in acht genomen, dat men fluks in het intreden van de koffijzaal het stuk van REMBRAND zag en naderhand de schilderij van den kunstschilder J. VAN KAMPEN moest gaan opzoeken.

„Daar wordt verhaald, dat hij in zijn tocht, die hij deed naar Italiën, voornemens was zich in die luchtstreek te oeffenen, na de schilderkunst der alderberuchtste kunstschilders. Dan, zeggen de Chronykschrijvers, hij ontmoette bij den weg een Waarzegster, die hem om een aalmoes vroeg, en zich aanbood, om hem goeder geluk en zijn toekomend fortuin te voorzeggen. JACOB VAN KAMPEN gaf haar eenig geld en liet haar zijn hand kijken; waarop zij hem aanstonds zei: Dat hij een Schilder was, die na Italiën trok, om aldaar zijne kunst voort te zetten. Doch, vervolgde zij, gij gaat als Schilder daarna toe, maar zult voor Bouwmeester wederkeeren, en in uw Vaderland worden gebruikt tot heerlijke Werken. Ook voorzeg ik U, dat het oud Raadhuis van Amsterdam zal afbranden; maar gij zult uit deszelfs assche een heerlijker gebouw doen opreizen, waardoor uw naam tot aan het gestarnte zal steigeren en eeuwiglijk,

gelijk een Ceder van Libanon, groenen bij de naneeven. De jonge kunstenaar lachte met die Voorzegging: die echter in alle deelen op tijd en wijlen is vervult geworden, wyl hij te Romen belande, en zich aldaar inwikkelde in de gunst van een Kardinaal, die hem aanleiding gaf, om de Bouwkunde te leeren, waarin hij zo een Overvlieger wierd, dat die zelve Prins van de H. Kerk hem naderhand gebruikte in het opregten van onderscheidene kerkelijke gebouwen. Hij was de voornaamste Bouwheer die gebruikt is geworden in het stichten van het Stadhuis van Amsterdam, geschat, en bij de gantsche Waereld goedgekeurd voor het achtste Waereldswonder. Ook heeft hij dat overheerlijk gebouw gesticht in 's Gravenhage, zo ongelukkig afgebrand, uit wiens assche wel een jonge Fenix, doch min schoon als de oude, is herboren. Daarbij heeft hij dat kunstig gebouw geordonneerd, de Amsterdamsche Schouwburg, dat voor geen Schouwburg in Bouwkunst, (wij spreken van geen groote) behoeft te wijken. Noch is die beroemde JACOB VAN KAMPEN de Bouwmeester van het Huis van den Heer VAN ZUILICHEM, te Voorburg, nabij 's Gravenhage, als van's gelijken van den Heer DEDEL te Lis; en van een groot aantal weergalooze gebouwen. Hij is overleden op zijne Heerlijkheid van Ramsbroek en te Amersfoort begraven. Zijn grafstede pronkt met het volgende Vaersje:

d' Aertsbouheer uit den stam
VAN KAMPEN, rust hier onder:
Die 't Raedhuis t'Amsterdam
Gesticht heeft, 't achtste wonder".

Dit is de uitvoerigste mededeeling, omtrent den bouwmeester, die te vinden is. Dat de anecdote geen waarde heeft spreekt vanzelf. Maar de berichten, die WIJERMAN aan HOUBRAKEN ontleende, zijn in hoofdzaak juist, zooals nader zal aangetoond worden.

Eerst volge, wat de twee Haarlemsche stedebeschrijvers, VAN CAMPENS tijdgenooten. AMPZING en SCHREVELIUS, van hem zeggen, waar zij de beroemde mannen vermelden, die Haarlem heeft opgeleverd.

Ds. SAMUEL AMPZING zegt, in 1628:

„VAN KAMPEN en behoefd voor niemand ook te wijken,
Ja, gaet de kroon van 't hoofd van alle schilders strijken:
Besiet sijn beelden maer in 't Bosch voor sijnen Hof
En geeft hem zijne eer, en spreekt van sijnen lof.”

DR. SCHREVELIUS, rector der Latijnsche School te Haarlem zegt, in 1647:
„Alle deze noch overtreft JACOB VAN KAMPEN, soo noble Schilder als geswinde Mathematicus, en Architect van den Prince van Orangiën sijn Hoogheydt; self een man van groote middelen, dewelke uyt de konst gheen winst ghesocht heeft maer de naem.”

Deze schrijvers beschouwen dus ook VAN CAMPEN als te Haarlem geboren. In „Oud-Holland” is aangetoond, dat het geslacht VAN CAMPEN reeds in de 16e eeuw te Amsterdam gevestigd was.

In zijn „Quellenstudien zur Holländischen Kunstgeschichte”, blz. 442 en 443, kwam Dr. C. HOFSTEDÉ DE GROOT, daarin zich aansluitende bij wat C. KRAMM in 1864 had geschreven, tot de slotsom, dat er twee VAN CAMPENS geweest moesten zijn. De eerste zou te Amsterdam, de tweede te Haarlem het levenslicht hebben aanschouwd.

Voor deze onderstelling pleitten verschillende bijzonderheden. HOUBRAKEN had in zijn „Schouburgh” geschreven: „Nu hebben wij te spreken van den vermaarden Schilder en Bouwmeester JAKOB VAN KAMPEN, Heer van Rambroek. Deze was een Haarlemmer van geboorte, dog het jaar van zijn levensbegin is mij onbekend, alleen heb ik uit een kreupelevaers, genoemd Haarlems Dood-Basuin, uitgeblasen op de Tombe van den Heer JACOB VAN KAMPEN enz. zijn sterftijd ontdekt, voorgevallen op 't jaat 1658 den 4 van Lentemaand.” De beroemde bouwmeester is echter, blijkens wat op zijn grafzerk te Amersfoort staat, den 13 September 1657 gestorven.

Daarenboven had AMPZING in 1628 reeds een JACOB VAN CAMPEN genoemd als een der bouwmeesters van het in 1608 voltooid Haarlemsch Oudemannenhuis; dit moest een ander zijn dan de beroemde, die pas in het laatst der 16e eeuw het levenslicht kon hebben aanschouwd.

De zaak werd nog ingewikkelder, omdat VONDEL, in zijn „Nachtgael van Amersfoort”, den lof dier stad zingende, zei:

„De Held van Randenbroek, de bouwheer van de Vorsten,
En 't raedhuis t'Amsterdam, verheerlijkt haeren lof:
Want zij hem baerde en zooghde aen haer getrouwe borsten,
Om bou- en teekenkonst te heffen uit het stof”,

dus JACOB VAN CAMPEN als te Amersfoort geboren beschouwde. De 18e eeuwse Amersfoortsche stadsbeschrijver VAN BEMMEL volgde den dichter daarin na, en Mr. JACOB VAN LENNEP aarzelde niet, in zijn uitgaaf van VONDEL zich aan hunne zijde te scharen.

Een onderzoek, door den heer P. J. FREDERIKS op het Amersfoortsch archief ingesteld, had als uitkomst, dat den 22 Januari 1609 GERRIT VAN CAMPEN een zoon, JACOB genaamd, liet doopen.

Maar dit kon de bouwmeester niet zijn. Want reeds ALBERDINGK THIJM had er op gewezen, dat de wapens, die men op het Amersfoortsche grafteeken ziet, die waren van een man uit het Leidsche geslacht HEEREMAN en zijn echt-

genoot uit het geslacht VAN CAMPEN. En in het Amsterdamsche Weesboek stond vermeld, dat 30 April 1625 JACOB VAN CAMPEN, JAN VAN CAMPEN, JAN HEEREMAN, als man van GEERTRUYD VAN CAMPEN, kinderen van PIETER VAN CAMPEN, het huis „de Witte Swaen” op den Nieuwendijk te Amsterdam verkocht hadden. JACOBS vader heette dus niet GERRIT, maar PIETER.

In het Weesboek komt echter ook de volgende acte voor :

„Den IX february 1617 Is ter weescamere schiftinghe ende scheydinghe van d'onroerende goederen gedaen, naergelaten sijnde bij GRIETE PIETERS, wedu van JACOB VAN CAMPEN ende dat onder deszelfs kinderen ende kindskinderen, agtervolgende de acte van scheydinge alhier ter weescamer uyt register van de diversche memorien ende extra ordinarijs saecken gestelt. Daerbij blijkt dat de vijff kinderen van PIETER VAN CAMPEN, als JACOB, out 21 jaeren, GEERTRUYD, out 19 jaren, JAN BERENDT, out 17 jaeren, MAGHTELT, out 15 jaeren ende MARGRIETE, out 13 jaeren, daer moeder aff is GERRITGEN CLAES BERENDSDOCHTER, opgecome ende aenbestorve is voor haer gedeelte van de voorsz. onroerende goederen alsmede voir haere portie van de verdere meublen ende penninghen voor haer grootmoeders erff hetgene volgt.”

Uit deze acte blijkt, dat de vader van JACOB VAN CAMPEN een zoon was van een anderen JACOB VAN CAMPEN, die met GRIETE PIETERS gehuwd was.

Deze GRIETE PIETERS was een zuster van ROEMER PIETERS VISSCHER. Haar man werd in 1559 voogd over zijn minderjarigen zwager. Hij huurde in 1560 het huis der VISSCIERS, aan de noordzijde van de Oudebrugsteeg, op den hoek van het Damrak gelegen, voor 7 jaar, tegen 150 Caroli gulden 's jaars.

Hun oudste zoon CORNELIS werd in 1564 geboren, daarop volgde PIETER in 1568, zooals uit het doopboek der Oude kerk blijkt.

De heer UNGER heeft in „Oud-Holland” indertijd een uittreksel uit de Amsterdamsche huwelijksproclamatien medegedeeld, dat op PIETER VAN CAMPEN betrekking heeft. De bron, die hij opgeeft, is niet juist. Het register is niet het kerkelijke, maar het Extraordinarijs-puibook, waarin de huwelijken staan opgeteekend, als een der partijen niet te Amsterdam woonde, of niet tot de Gereformeerde kerk behoorde. Men leest daar, op 4 November 1594, dat voor Commissarissen compareerden: „PIETER VAN CAMPEN JACOBSZ., oudt 26 jaeren, wonende op de Nieuwendijck, geassisteert met WILLEM VAN CAMPEN, zijn oom en CORNELIS VAN CAMPEN, zijn broeder, wiens moeder aen den Hr. HERMAN GIJSBERT haer consent verclaert heeft, versoeckende sijne drie sondachsche uytroepinghe van de puye met GERRITGE CLAESdr., van Haerlem ende aldaer woonachtich.”

De vijf laatste woorden heeft de heer UNGER weggelaten. Toch zijn zij

zeer belangrijk, omdat zij een aanwijzing vormen voor de richting waarin het onderzoek naar PIETERS verder leven behoorde te geschieden.

Toen PIETER JACOBSZ VAN CAMPEN in 1594 trouwde, was zijn vader reeds overleden. Zijn oom, WILLEM VAN CAMPEN, was de vader van NICOLAES, den „bouwheer” van den Amsterdamschen Schouwburg.

PIETER komt na 1594 in de Amsterdamsche archieven niet meer voor. Daarom was een onderzoek te Haarlem waar zijn vrouw „woonachtig” was, als van zelf aangewezen.

Allereerst diende de JACOB VAN CAMPEN, door AMPZING genoemd, opgespoord. Het bleek, dat hij PIETER JACOBSZ VAN CAMPEN was, en dus dezelfde, die in 1594 te Amsterdam in ondertrouw was opgenomen. Hij behoorde tot de vijf eerste regenten van het Oude Mannenhuis; van zijn hand bewaart het Haarlemsch archief een register van ontvangsten en uitgaven, loopende van 1607 tot 1613. In dat register boekte hij den 18 Juli 1607 een bedrag, dat hij aan zijn broeder CORNELIS te Amsterdam zond, om hout voor den bouw te betalen.

En nu vermeldt het Haarlemsche doopboek, dat 16 Juli 1595 gedoopt werd JACOB, zoon van PIETER JACOBSZ en GRIETGEN. Degeen, die het inschreef, heeft eerst GER, als naam der moeder geschreven, doch dit doorgehaald.

PIETER JACOBSZ VAN CAMPEN stierf in 1615, en werd den 11 October van dat jaar begraven in de Grootte Kerk te Haarlem. Volgens den Heer P. J. FREDERIKS werd GERRITJE GLAES BERENDSDOCHTER 19 Januari 1605 beleend met het adellijke huis Randenbrock bij Amersfoort, welk leengoed, toen zij in 1626 overleed, den 28 Juni van dat jaar overging op haar zoon JACOB. De acte van 30 April 1625, op het Amsterdamsch archief aanwezig doet echter zien, dat GERRITJE en haar dochter MAGHTELT toen reeds niet meer in leven waren. In 1623 toen MARIA TESSELSCHADE ROEMERS trouwde, was de familie VAN CAMPEN op haar bruiloft geweest. Ook HUYGENS had mede feestgevierd, en was op MAGHTELT verliefd geraakt. Hij was misschien door JACOB in dezen kring binnengeleid.

Deze bijzonderheden doen zien, dat de kunstenaar zoowel te Amsterdam, te Haarlem, als te 's Gravenhage relaties had met de beste kringen.

Wij komen nu tot het bespreken van de reis, die JACOB VAN CAMPEN naar Italië gemaakt zou hebben. Wat WEYERMAN daarvan zei, is reeds vroeger medegedeeld. HOUBRAKEN laat het verhaal voorafgaan door het volgende: „Ik heb onder zijne beroemde Bouwerken aan 't Amsterdamsche Raathuis gedagt, waardoor zeker vreemt verhaal, mij door geloofwaardige menschen overhandigt, mij in den zin schiet, 't gene ik niet kan naalaten den Lezer meé te deelen; schoon zulke, die van aart zijn als de ongeloovige Tomas was, 't zelve niet zullen willen voor zuivere waarheid aannemen.” En als hij dan de geschiedenis van

de heidin en den kardinaal opgedischt heeft, besluit hij aldus: „Zie daar, Lezer, heb je het verhaal, zoo zuiver als het mij overhandigt is. Waarom zou ik er iets toe of af doen? Ik zoek er niet op te schacheren of winst mede te doen; maar geef het voor denzelfen prijs en in dezelve waarde als ik het heb ontvangen.”

HOUBRAKEN werpt dus alle verantwoordelijkheid voor de geschiedenis van zich af. En wij meenen dan ook zoowel heidin als kardinaal naar het rijk der fabelen te moeten verwijzen.

Maar de reis naar Italië heeft VAN CAMPEN toch wel gedaan. Omtrent den tijd, dat hij naar Italië ging, ontbreken echter alle aanwijzingen. AMPZING, die zijn beschrijving van Haarlem in 1617 voor het eerst uitgaf, noemt den schilder niet. Volgens VAN DER WILLIGEN werd JACOB VAN CAMPEN in 1614 als lid van het Haarlemsch St. Lucasgild aangenomen. De jeugdige gildebroeder kan twee jaar later nog niet beroemd geweest zijn. Misschien valt zijn reis naar Italië wel in dien tijd, en had het vaderlijk erfdeel, dat de zoon in 1615, na PIETERS overlijden ontving, hem er de middelen voor verschaft.

Toen AMPZING zijn „Lof van Haarlem” in 1621 andermaal uitgaf, vermeldde hij VAN CAMPEN onder de vermaarde schilders, die in de Spaarnestad woonden, zonder echter in bijzonderheden te treden. Het is dus waarschijnlijk, dat JACOB zijn Italiaanschen studietijd toen achter den rug had. In 1626 werd begonnen met den bouw van het huis voor BALTHASAR COYMANS te Amsterdam waarvoor VAN CAMPEN blijkens de „Architectura Moderna” het ontwerp maakte; dit ontwerp is geheel Italiaansch gedacht.

Wat AMPZING in 1628 omtrent VAN CAMPEN zegt, en wij hierboven reeds overnamen, dat „hij de kroon van 't hooft van alle schilders stryken” mag, bewijst wel, dat zijn faam toen reeds groot was. Wat AMPZING bedoelt met de „beelden int Bosch van synen hof” is niet duidelijk. Onder „beelden” moet hier zeker „schilderijen” verstaan worden. De uitnoodiging, die AMPZING aan den lezer richt, om die schilderijen te gaan bezien, maakt het waarschijnlijk, dat zij zich te Haarlem bevonden. Misschien dienden zij wel tot versiering van een tuinhuis.

En in 1631 noemt SALOMON DE BRAY in de „Architectura Moderna” onzen kunstenaar „den verwonderlijcken en dapperen Schilder en Bouw-meester d'Heere JACOB VAN CAMPEN.” Dat zulk een volleerd man, toen 36 jaar oud, nog naar Italië gegaan zou zijn om te studeeren, valt bezwaarlijk aan te nemen.

Het meest waarschijnlijk is het dus, dat de Italiaansche reis tusschen 1615 en 1618 heeft plaats gevonden.

VAN CAMPEN moet zich in Italië vooral te Vicenza, de stad van ANDREA PALLADIO, hebben opgehouden. Had ik dit vroeger reeds vermoed, thans nu het

ook mij vergund is geweest, Vicenza te bezoeken, is dit vermoeden tot zekerheid geworden.

PALLADIO (1518—1580) werd te Vicenza geboren en heette eigenlijk ANDREA DI PIETRO. Hij was als jong steenhouwer werkzaam bij het bouwen van een huis voor den rijken GIANGIORGIO TRISSINO, toen deze behagen in hem vond, en hem een klassieke opvoeding deed geven. Op verlangen van dien kunstbeschermer noemde ANDREA zich voortaan PALLADIO, naar de godin der wijsheid. PALLADIO heeft aan een zeer eigenaardigen bouwtrant het aanzijn gegeven. Zijn werken werden reeds bij zijn leven vermaard, en vooral in de 17^e en 18^e eeuw door geheel Europa bewonderd.

Bij het leven van JACOB VAN CAMPEN, in 1646, gaf DANCKERTZ uit een „Verhandeling van de Vijf Orderen der Bouw-kunst die bij de Ouden zijn in 't gebruyck geweest, getrocken uyt den beroemden Italiaanschen Bouw-meester A. PALLADIO.” In dit werk komt een hoofdstuk voor, getiteld: „Van Galderijen, Voorhuysen of Inkomsten, Zalen, Voorkameren en van hare maten.” En het is aanstonds te zien, dat VAN CAMPEN zich steeds aan deze maten zooveel mogelijk bij zijn ontwerpen heeft gehouden.

De eigenaardigheden, waardoor VAN CAMPEN'S architectuur zich kenmerkt, vindt men allen in de bouwwerken van PALLADIO te Vicenza terug. Voor de ordonnanties met groote pilasters, zoo als die onder anderen bij het Mauritshuis in den Haag te vinden zijn, was het Palazzo Valmarana het voorbeeld. Waar verschillende orden boven elkander zijn gebruikt, soosals bij het Oude Hof, thans Koninklijk Paleis, in den Haag, het huis van BALTHAZAR KOYMANS en het raadhuis te Amsterdam, heeft VAN CAMPEN blijkbaar het Palazzo Porto-Barbaran voor den geest gehad. Karakteristiek voor VAN CAMPEN'S werken zijn de frontons, die hij boven deuren en vensters aanbrengt, en die hij door consoles steunt. Zulke frontons bezitten b. v. het Raadhuis te Haarlem en het Mauritshuis in den Haag; het motief is aan de paleizen van Vicenza ontleend.

Niet minder karakteristiek voor onzen bouwmeester is zijn liefhebberij voor festoenen, die hij almede met PALLADIO gemeen had, zooals het Palazzo Porto-Barbaran, de Loggia Bernarda, de Casa Ratti, het Palazzo Colleoni-Porto aantoonen. PALLADIO en VAN CAMPEN komen ook hierin overeen, dat zij de Toskaansche en Dorische orden betrekkelijk zelden toepassen, doch aan de Jonische, de Korinthische en de Composiete orden de voorkeur geven. Over het algemeen is het werk van PALLADIO rijker gedetailleerd, dan dat van VAN CAMPEN, doch daartegenover staat, dat de eerste veel van pleisterwerk gebruik heeft gemaakt, dat zeer door den tijd heeft geleden, terwijl de Nederlander alle versierselen in duurzame steensoorten deed uitvoeren. PALLADIO is het ideaal van den Nederlandschen

bouwmeester geweest. In de ordonnanties te Vicenza vindt men de regelen, waaraan VAN CAMPEN zich bij zijne ontwerpen gehouden heeft, terug.

Wij weten, dat reeds in 1626 BALTHASAR KOYMANS onzen kunstenaar met het ontwerpen van zijn huis te Amsterdam belastte. Eenige jaren later zou ook het bestuur der Amstelstad de diensten van JACOB VAN CAMPEN noodig hebben. Zolang HENDRIK DE KEYSER, de bekwame stads-steenhouwer, dit ambt bekleedde was dien kunstenaar het maken der ontwerpen voor de stadsgebouwen opgedragen. Zijn zoon PIETER, die na zijn overlijden in 1621 tot het ambt werd geroepen, was iemand van minder talent. Heeft misschien de laatste fabrieksmeester PIETER PIETERSZ HASSELAER, die in 1633 van zijn betrekking ontheven werd, PIETER de hand nog boven het hoofd gehouden, toen daarna Thesaurieren zelf het beheer in handen namen, zochten zij bij JACOB VAN CAMPEN voorlichting. Hem werd gevraagd, het ontwerp voor de in 1637 voltooide Heiligewegspoort te maken, aan hem is het te wijten, dat het bovendeel van den in 1638 gereed gekomen Westertoren een geheel anderen vorm kreeg, dan de ontwerper, HENDRIK DE KEYSER, blijkens de afbeelding in de *Architectura Moderna* van 1631 bedoeld had.

VAN CAMPEN heeft aan den Westertoren de Jonische orde, zooals PALLADIO die aan de Basilica te Vicenza gebruikt had, toegepast, en daarop de Korinthische doen volgen. De Jonische orde vertoont zich eveneens aan de Heiligewegspoort, zooals zij nog staat afgebeeld op een gevelsteen aan het Koningsplein.

In de besluiten van de Amsterdamsche Vroedschap komt het volgende voor, dat 15 October 1636 genomen werd: „Aenghesien de Heylighe Weghspoort noodigh sal dienen verandert en de wachthuysen mits haer bouvalligheid vernieuwt, is verstaen, dat men daer een nieuwe poort met een wachthuys ter wederzijden sal stellen, naer het model, daervan den Raede vertoont, en zijn de heeren Thesaurieren geauthoriseert, om met het opmaecken derzelfde naer den eysch van dien met den allereersten te mogen voortvaren.”

Wie dit „model” gemaakt heeft, wordt dus niet gemeld. DOMSELAER (III, 205) zegt dat VAN CAMPEN de poort ontwierp. Het Amsterdamsche archief bezit een ontwerp van de poort, dat eenigszins afwijkt van de vormen, die men op de afbeeldingen van het uitgevoerd bouwwerk ziet.

De Jonische orde vindt men ook terug aan het voormalig Accijnshuis, op den hoek van het Damrak en de Oudebrugsteeg, dat thans in zulk een onwaardigen toestand verkeert, nu particulieren het in eigendom hebben. De geheele ordonnantie van dit in 1638 gestichte gebouw is ongetwijfeld van JACOB VAN CAMPEN, die door NICOLAES VAN CAMPEN, zijn neef, welke Accijnsmeester was, voor dit werk zal zijn aanbevolen.

In het jaar 1637 valt de voltooiing van het huis, dat CONSTANTYN HUYGENS aan het Plein te 's Gravenhage deed bouwen. Men vond hier, toen de woning in welstand was, al de eigenaardigheden des meesters, als de strenge pilasters, de festoenen en de gevelbekroning terug. Toen het Departement van Justitie gesticht zou worden, is het huis afgebroken. HOUBRAKEN noemt „'t huis van den Heer van Zuilichem" als door VAN CAMPEN ontworpen. Dat hij hier niet, zooals WEYERMAN later, de buitenplaats Hofwijck te Voorburg bedoelt, blijkt daaruit, dat hij „'t Speelhuis te Voorburg" nog afzonderlijk noemt. Dit huis van HUYGENS, aan de zuidwestzijde van het plein, werd tegelijkertijd begonnen met dat, hetwelk JOHAN MAURITS VAN NASSAU aan de noordwestzijde stichtte en dat HOUBRAKEN mede als een werk van JACOB VAN CAMPEN vermeldt.

Beide gebouwen werden uitgevoerd door PIETER POST, den zoon van JAN JANSZ. POST van Leiden, die zich als glasschilder te Haarlem vestigde. PIETER POST werd den 1sten Mei 1608 te Haarlem gedoopt, en was dus dertien jaar jonger dan VAN CAMPEN. Aanvankelijk was hij glasschilder, doch hij bekwaamde zich ook, misschien wel onder de leiding van LIEVEN DE KEY, den Haarlemschen stadssteenhouwer, in de practische bouwkunst. Te Haarlem heeft hij ongetwijfeld JACOB VAN CAMPEN's onderricht genoten.

POST is, dit blijkt uit alles, meer een practicus dan een kunstenaar geweest. JACOB VAN CAMPEN liet in den regel het uitwerken zijner schetsen en het uitvoeren zijner plannen aan hem over. HUYGENS zegt in zijn Hofwijck dat POST heeft:

„Gevroevrout door zijn Penn, hetgeen dat uyt den sinn,
Den reden-rycken sinn VAN CAMPEN wierd geboren,
VAN CAMPEN, dien de eer voor eeuwich toe sal hooren
Vant blinde Nederlands mis-bouwende gesicht
De vuile Gotsche schell te hebben afgelicht.

Het Mauritshuis gaat op naam van POST, sinds PIETER VAN DER AA het in 1715 tot diens werk verklaarde. Maar POST zelf, die reeds bij zijn leven zijn voornaamste bouwwerken in prent uitgaf, heeft het Mauritshuis, dat zoo bewonderd werd, daar niet bijgevoegd, wat zeker bewijst, dat hij zich niet als den ontwerper beschouwde.

De plannen voor het Mauritshuis en voor het huis van HUYGENS dagteekenen uit het jaar 1633. POST was toen pas 25 jaar, en het is niet wel aan te nemen, dat hij op zóó jeugdigen leeftijd reeds ontwerpen van zoo groote beteekenis kon maken. Beide plannen hebben de eigenaardige grootschheid, het echt Palladiaansche dat al de bouwwerken van JACOB VAN CAMPEN kenmerkt. Toen POST op lateren leeftijd zelfstandig optrad, en het Huis ten Bosch bouwde, volgde hij een andere manier, minder grootsch, minder klassiek, met verschillende herinneringen aan de kunst van HENDRIK DE KEYSER en LIEVEN DE KEY. Alleen aan het nu zoo

deerlijk gehavende huis Swanenburg te Halfweg is de invloed van JACOB VAN CAMPEN bemerkbaar. De architectuur van het Mauritshuis werkt hier na, gelijk ook in verscheidene der latere werken van PHILIPS VINGBOONS.

Als HUYGENS, ruim een half jaar na VAN CAMPEN'S dood, den 1 Mei 1658, in een gedicht zijn vriend herdenkend, vraagt:

„Hoe light hij marmerloos, hoe gunt m' hem niet een steen,
Ter eer-gedachteniss van soo veel ed'le steenen?”

dan geeft hij daarop het volgend antwoord, dat doet zien, hoe de meester heel wat leerlingen moet hebben gehad.

„Ick meen, de reden is, en 't is wat meer dan meenen,
Hier stond een Graf-gebouw, hadd' hij het self bestaan:
Nu hij 't verwaerloost heeft en durft er niemand aen
Van all' de leerlingen, die uyt hem syn gesproten.
Want, zeggen zy, waer 't niet net in syn vorm gegoten,
En schoeyde lit voor lit niet even op syn leest,
Daer nu syn lichaem rust ontroerde 't noch syn geest;
En wat geest zou dien geest, nu ledenloos, vernoegeen,
Dien, noch in 't logge vleesch, geen geesten op en woegen?”

Men zal hier onder leerlingen natuurlijk hebben te verstaan menschen, die zich onder VAN CAMPENS invloed vormden, als POST, ARENT VAN 'S GRAVESANDE, STALPAERT, VINGBOONS, BOSBOOM en anderen, wier faam niet tot het nageslacht is doorgedrongen.

De gevel van het Oude Hof, het tegenwoordig Koninklijk Paleis te 's Gravenhage, is in 1641 gemaakt. Het geschilderde pleisterwerk is een 19^e eeuwse verfraaiing (?) maar overigens zijn de oude vormen nog wel bewaard. Deze ordonnantie gaat op naam van POST. Maar, al mag deze de uitvoering niet hebben geleid, het ontwerp draagt het stempel van JACOB VAN CAMPEN. De Ionische orde beneden, de Korinthische daarboven, het fronton, dat als het ware een voorstudie is voor die van het Amsterdamsche Raadhuis, dit alles wijst op den Amersfoortschen bouwmeester.

POST heeft dit paleis dan ook niet onder zijn uitgegeven werken opgenomen; slechts eenige schoorsteenmantels, in het Oude Hof gemaakt, vindt men daar.

VONDEL heeft JACOB VAN CAMPEN „den Bouwheer van den Vorst”, SCHREVELIUS heeft hem „den Architect van den Prince van Orangiën, zijn Hoogheydt” genoemd. Vooral de laatste getuigenis van 1647 heeft groote waarde.

Er is door verschillende schrijvers aan getwijfeld, of de titel den bouwmeester wel toekwam; zij meenen, dat slechts PIETER POST er aanspraak op had. Dat FREDERIK HENDRIK er een hof-architect op na heeft gehouden, kan worden betwijfeld. Maar hij had verscheidene bouwmeesters af en toe in zijn dienst. Dat

JACOB VAN CAMPEN tot hen behoorde, is aan geen twijfel onderhevig. In 1636 ontbood FREDERIK HENDRIK hem op het kasteel te Buren, waar een trap en een galerij naar zijn plannen werden uitgevoerd, zooals HUYGENS meldt.

Weldra zou ook het bestuur zijner vaderstad de diensten van den bouwmeester behoeven. Was het voor de eerste maal, dat die toen gevraagd werden? Er is reden om te gelooven, dat de streng klassieke vormen, welke onmiddellijk na den dood van LIEVEN DE KEY te Haarlem in zwang kwamen, en waarvan de veranderingen, die het raadhuis na 1630 onderging, zulke sprekende voorbeelden geven, onder VAN CAMPENS invloed ontstonden. De details van het Mauritshuis en van het huis van HUYGENS treft men hier aan. In 1633 ging POST naar den Haag. Men zou geneigd zijn aan te nemen, dat hij, onder VAN CAMPENS leiding, de verbouwing van het raadhuis heeft uitgevoerd.

In 1644 was de St. Annakerk te Haarlem, waaraan LIEVEN DE KEY in 1613 zulk een fraaien toren had toegevoegd, zoo bouwvallig, dat zij moest worden afgebroken. Negen huizen, die aan de kerk paalden, werden aangekocht en eveneens gesloopt.

Men wendde zich tot SALOMON DE BRAY om een plan voor de nieuwe kerk. Maar dit plan voldeed den heeren niet. Hem werd verzocht zijn rekening in te leveren, wat hij deed den 15 Maart 1645, „voor gedane fabrycke en teekeningh van de St. Annenkerck, mitsgaeders het maecken van een kleyn houten model van deselve, volgens last en ordre der E. Heeren Burgermeesters gedaen en gedaen maecken.”

Toen kwamen twee eerbare Haarlemmers „meester JAN DE VOS, beeldtende steenhouwer en JACQUES COELENBIER, cooperslager” met een nieuw plan bij Burgemeesteren, die het wel goed vonden. Zij droegen den ontwerpers op een houten model te maken, en den 7 Augustus 1646, „het model gemaect synde, wert voor goet geaprobeert, present de E. Heeren Burgemeesters.”

Maar de technische ambtenaren der stad twijfelden aan de uitvoerbaarheid van het ontwerp. Daarop hadden de plannenmakers „voor de Heeren fabrycken met alle de werckmeesters van de stadt neevens (den landmeter CORNELIS HEYNDRICKSE) DUYNDAM bekend, dat sy 't geene sy de Heeren Burgemeesters hadden belooft ende aengeboden, staende houden, te weeten een kerck te bouwen van 116 voet breedt, 60 voet langh ende 40 voet hoogh, ende dat sonder balcke ofte pylaeren.”

De uitvoering werd echter ten slotte onmogelijk geacht. Toen werd de hulp van JACOB VAN CAMPEN ingeroepen. Deze liet, als gewoonlijk, zijn schetsen door PIETER POST uitwerken, die, nog in 1645, voor „het afteyckenen ende maecken van een houten model van een kerck” een belangrijk bedrag ontving.

Eerst toen de kerk in 1649 voltooid was, diende VAN CAMPEN zijn declaratie in. Toen werd betaald: „Aan MR. JACOB VAN CAMPEN XC £, voor 't geene door ordre van Burgemeesteren aan hem int collegie gestelt is over zijn dienst, soo int ordonneren van die nieuw gemaekte kerck, de nieuwe kerckstraet daerop responderende, als over andere diensten bij hem tot verbeteringh dezer stadt gedaen.”

Op het archief van Haarlem bevindt zich een teekening van de Nieuwe Kerk, door PIETER SAENREDAM, waarop deze eigenhandig heeft geschreven: „1650, den 8 July. PR. SAENREDAM fct. De oude St. Anna Thoren int jaer 1613 gemaect. De Nieuwe St. Anna kerck Ao. 1649 voleynt. Van deze kerck is Monsr. JACOB VAN CAMPEN Architect geweest.” Dat de schilder met VAN CAMPEN goed bekend moet geweest zijn, daar beiden Haarlemmers waren, kan gerust worden aangenomen. Reeds in 1628 heeft VAN CAMPEN het portret van SAENREDAM geteekend, dat nu in het Britsch museum bewaard wordt.

De Nieuwe Kerk, een vierkant gebouw, bijna geheel van gebakken steen, welks gevels alleen door een Dorische kroonlijst met triglyphen en mutulen, een Dorisch portiek met festoenen, benevens twee wapenschilden verlevendigd worden, welks steunbeeren en vensters uiterst eenvoudig zijn, vormt een sterke tegenstelling met den toren, dien LIEVEN DE KEY ruim dertig jaar vroeger voltooide. Toch heeft de kerk uit een bouwkundig oogpunt beschouwd, groote waarde. Aan VAN CAMPEN werd gevraagd, een kerk voor den Gereformeerden eeredienst te ontwerpen, een kerk die streng en helder zou zijn als de leer die er gepredikt moest worden. Toen herinnerde hij zich de gebouwen van Italië en hij maakte van zijn plan een kruis met gelijke armen, dat zich in een kwadraat sluit. Dit kruis begrensde hij door zuilen en pijlers in streng Jonischen stijl en verkreeg zoo een perspectiefisch effect, dat toch aan de practische bruikbaarheid van het gebouw geen afbreuk doet. GALEAZZO ALESSI heeft Santa Maria da Carignano te Genua op een soortgelijk plan gebouwd. Had VAN CAMPEN zijn pijlers verzwaaard en er een koepel op geplaatst, de gelijkenis zou nog treffender wezen. En waar ALESSI slechts met moeite de koornis, die toch voor een Katholieke kerk het voornaamste is, in den plattegrond kon bergen, heeft VAN CAMPEN op de natuurlijkste wijze deze aangebracht.

PIETER SAENREDAM heeft de eigenaardige poëzie van dit interieur gevoeld, en het herhaaldelijk geschilderd. Behalve de reeds genoemde afbeelding van 1650 bezit het Haarlemsch museum een schilderij van hem, gedagteekend 23 Mei 1652. Ook in de Esterhazy-verzameling te Budapest trof ik een schilderij van SAENREDAM, die de Nieuwe kerk te Haarlem voorstelt, aan.

Dit gebouw is niet het eenige belangrijke werk geweest dat VAN CAMPEN tusschen 1645 en 1649 tot stand bracht. AMALIA VAN SOLMS was in 1645, dus

nog bij het leven van FREDERIK HENDRIK, met den bouw van het Huis ten Bosch begonnen. PIETER POST, toen als stadsfabriekmeester in den Haag gevestigd, had hiervoor de plannen gemaakt, en leidde ook de uitvoering. Het soms geuit vermoeden, dat ook hier VAN CAMPEN de ontwerper zou geweest zijn, mist allen grond. Want POST heeft, nog bij het leven van JACOB VAN CAMPEN in 1655, het ontwerp in koperprenten openbaar gemaakt en het van een opdracht aan de keurvorstin van Braadenburg voorzien.

Op het oogenblik is het gebouw niet meer in zijn oorspronkelijken toestand. De 18^e eeuwsche verbouwing heeft aan den voorgevel een ander karakter gegeven. Het plaatwerk vertoont die weinig monumentale, ja burgerlijk-nuchtere vormen, die POST overal heeft aangewend, waar hij zelfstandig optrad.

De medewerking van JACOB VAN CAMPEN begon pas, nadat FREDERIK HENDRIK den 14 Maart 1647 gestorven was, en AMALIA besloot, de groote zaal aan de verheerlijking van den stadhouder te wijden. Op de prent, die deze zaal vertoont, heeft POST doen graveeren: „De Ordonnantie ende Teeckeningh van de Beschilderingh deser Saale, Uytbeeldende de Geboorte, het Leven ende het Sterven van zijn Hoocht. den Heere Prince van Orange FR. HENRICK Ho: lo: mem: met den omloop van andere cieraten, daertoe dienende, is beworpen ende uytgewrocht door den Hr. JACOB VAN CAMPEN, uytnemende Schilder ende Architect, en de Schilderijen soo door hem selven als andere vermaerde meesters deser nederlanden gemaect.”

De zaal was reeds in den plattegrond van POST aanwezig, doch zou geen groote hoogte krijgen. VAN CAMPEN maakte de ordonnantie anders, zoodat de muren zoo hoog mogelijk werden opgetrokken, en een koepel met lantaarn, boven het dak uitstekende, de zaal dekte. De zoogenaamde Rotonda van PALLADIO, die bij Vicenza verrezen was, heeft ongetwijfeld VAN CAMPEN voor den geest gestaan.

De nog bestaande bescheiden, door MR. D. VEEGENS in zijn Historische Studiën medegedeeld, doen zien, dat VAN CAMPEN voor alle schilderijen uitvoerige schetsen heeft gemaakt, waarnaar de Vlaamsche en Hollandsche schilders moesten werken. Hij stond er op, dat zijn aanwijzingen stipt werden gevolgd.

In een brief aan AMALIA VAN SOLMS, waarschijnlijk van 1649, zegt HUYGENS niet veel goeds van JACOB VAN CAMPEN. Hij verwijt hem, een te groot liefhebber van wijn te zijn, en doet verslag van een onderhoud, dat hij met VAN CAMPEN had om hem wegens de honorariumquaestie te polsen. VAN CAMPEN beklagde zich bij die gelegenheid, dat vele zijner deftige begunstigers, als JOHAN MAURITS VAN NASSAU en de Heer van BREDERODE, hem telkens ontboden, doch er niet aan dachten, ook maar zijn onkosten te vergoeden. Hij hoopte, dat AMALIA VAN SOLMS hem beter zou behandelen. Maar een som wilde hij niet noemen. HUYGENS

raadt AMALIA aan, VAN CAMPEN *f* 2000 te geven, om van „dien ongemakkelyken man” af te komen. Het schijnt, dat inderdaad dit bedrag aan den meester werd uitbetaald. Doch men maakte ook verder steeds van zijn diensten gebruik. Uit een brief van HUYGENS, den 28 November 1651 aan AMALIA VAN SOLMS geschreven, blijkt, dat VAN CAMPEN zijn taak toen als geëindigd beschouwde. HUYGENS, herinnerende aan de vroegere betaling, gaf de vorstin in overweging, JACOB VAN CAMPEN nogmaals *f* 2000 toe te kennen.

Wat in dezen brief ook de aandacht trekt, is dat HUYGENS schrijft: „Cest homme maintenant continue de dire, qu'il a grand besoing d'argent.” VAN CAMPEN'S tijdgenooten hebben altijd gemeend, dat hij zich voor zijn diensten niet, of althans zeer weinig liet betalen. SCHREVELIUS zei in 1647 dat JACOB VAN CAMPEN „uyt de konst gheen winst gesocht heeft, maer de naem.” Jonker EVERARD MEYSTER wijdde aan den kunstenaar in 1655, toen hij „Der goden Landspel” schreef deze regels:

„O drymael wel geseegend' eeuw,
Nu zulk een Bouwheer 't Stad-huys bouwt,
Die veel meer wol heeft, als geschreeuw
En meer om d'eer doet, als om Gouwt”.

En in 1657 noemde VONDEL VAN CAMPEN „de nachtegaal van Amersfoort,” daarmede bedoelende, dat hij, even als die vogel, geen loon verlangde.

Het is moeielijk uit te maken, wie gelijk heeft. Mr. D. VEEGENS gelooft, dat de brief door HUYGENS geschreven is, toen hij, om de een of andere reden met VAN CAMPEN ongenoegen had gehad. Hij voegt daarbij: „In elk geval strekt het HUYGENS geenszins tot eer, dat hij aan zijne vooringenomenheid zoozeer toegaf tegen een man, van wien hij zelf in zijn sneldichten getuigde, dat zijn werken als bouwmeester en schilder hem de onsterfelijkheid verzekerden.”

Er is zeker reden, om te gelooven, dat HUYGENS VAN CAMPEN hier in een verkeerd daglicht heeft gesteld. Want wij weten, dat hij, zoo door erfenis van vaders- als van moederszijde, een zeer vermogend man was, die zeker niet uit geldverlegenheid op betaling zal hebben aangedrongen.

(*Wordt vervolgd.*)

